

Onderwijs en jeugdzorg samen, werkt dat?

Evaluatie Utrechtse pilots onderwijs
zorgarrangementen

Freek de Meere
Vita Los

Onderwijs en jeugdzorg samen, werkt dat?

*Evaluatie Utrechtse pilots onderwijs
zorgarrangementen*

Freek de Meere
Vita Los

Januari 2015

Inhoud

Samenvatting	5
1 Inleiding	7
2 Een nieuwe werkwijze in de pilots	9
2.1 Inleiding	9
2.2 De activiteiten	9
2.3 Verwachte effecten	11
2.4 Investeerders en incasseerders	11
2.5 Conclusie	12
3 Effecten van de nieuwe werkwijze in de pilots	13
3.1 Inleiding	13
3.2 De analyse	13
3.3 Effecten aanwezigheid	15
3.4 Effecten nieuwe werkwijze	16
4 De pilots en de transitie jeugdzorg	19
4.1 Inleiding	19
4.2 Een ideaalbeeld	19
4.3 De Utrechtse pilots onderwijs-zorgarrangementen gewogen	21
4.4 Sociale wijkteams	21
5 Conclusies en aanbevelingen	23
5.1 Conclusies	23
5.2 Aanbevelingen	25
Literatuur	27
Bijlage 1: Dataverzameling	29

Samenvatting

De Utrechtse pilots onderwijs-zorgarrangementen bieden laagdrempelige ondersteuning uit de tweedelijns jeugdzorg aan kinderen waarvan op school blijkt dat ze die hulp nodig hebben. De pilots zijn gericht op het verbeteren van de samenwerking tussen de jeugdzorg, het Centrum voor Jeugd en Gezin en het voortgezet onderwijs. Timon is aanbieder van jeugd- en opvoedhulp en is betrokken bij deze pilots. Het betreft pilots die zijn gestart in 2013 in de provincie Utrecht, in de regio Lekstroom, Zeist en gemeente De Ronde Venen. Dit onderzoek geeft zicht op de mogelijke meerwaarde van de aanpak. We bouwen de analyse op vanuit een beschrijving van de achterliggende beleidstheorie door de ogen van betrokkenen en een analyse van de uitvoering in de pilots.

We zijn in individuele gevallen de volgende effecten tegengekomen:

- Leerlingen en ouders krijgen sneller hulp. Ook ver reizen is niet meer nodig.
- School, leraren en mentoren worden ontlast van leerlingenzorg. Scholen kunnen zich richten op hun kerntaak.
- Schoolmaatschappelijk werk en Bureau Jeugdzorg worden verlicht.
- De hulpverlener kan effectiever werken omdat gegevens en gezichten op school bekend zijn. Er is meer aandacht voor het voorliggende probleem en minder voor het diagnosticeren.
- Trajecten zijn voor de financier goedkoper dan in de huidige situatie, door:
  - snellere actie op een plek waar veel signalen binnenkomen;
  - minder administratieve lasten, overleg en dubbele intakes;
  - minder zware hulp;
  - korter durende hulptrajecten.

Bovenstaande effecten zijn allereerst toe te schrijven aan de directe wijze waarop cases bij de hulpverlener terechtkomen. Door de directe koppeling tussen school en tweedelijns jeugdhulp was de hulpverlening binnen twee weken na constatering ook daadwerkelijk gestart. De administratieve lasten waren daarbij zeer beperkt.

Daarnaast is de hulp die de medewerkers van Timon konden bieden maatwerk. De problematiek van de jongere was telkens het startpunt en in de loop van de tijd kon een traject verzwaren of juist sneller worden afgebouwd, al naar gelang de situatie van de jongere en het gezin. Er werd niet geredeneerd vanuit een diagnose en behandelplan vanaf de start.

De hulp is laagdrempelig. Vanuit vertrouwd contact met school kunnen ouders er zelf voor kiezen mee te doen. Daarbij zijn ouders eerder geneigd mee te werken doordat ze niet terug hoeven schrikken door een beladen 'Bureau Jeugdzorg'-stempel.

In het hulpaanbod was in de pilots niet méér aandacht voor de inzet van eigen kracht en eigen netwerk dan bij de uitvoering van hulp in de klassieke situatie. Er werd vanuit dat principe gewerkt, maar dat was voorheen ook het geval. Er vond geen duidelijke sturing plaats op het formuleren van één gezin, één plan vanuit een integrale benadering. De regie lag niet expliciet bij één partij.

Als we het werk in de pilots vergelijken met de situatie zoals die voorheen was, dan is er veel winst behaald op het gebied van effectiviteit. Het succes lijkt dan vooral afhankelijk van de school. De hulpverleners waren dienstverlenend, vanuit de eigen mogelijkheden en die van de organisatie daarachter. Indien de school haar visie en zorgstructuur op orde heeft of wil ontwikkelen, kan deze succesvol leiding geven aan de samenwerking.

Als we het werk in de pilots vergelijken met de beoogde situatie die de transitie jeugdzorg nastreeft, dan passen de pilots daar heel goed in. Het is wellicht mogelijk meer de eigen netwerken van jongeren en het gezin te gebruiken. Het onderwijs-zorgarrangement zal samenwerking lokaal goed moeten borgen, omdat het voor gezinnen waar een veelvoud aan problematieken speelt geen regierol heeft.

1 *Inleiding*

De transitie jeugdzorg heeft als doel meer in te zetten op preventie en laagdrempelige integrale ondersteuning dichtbij huis, zodat het beroep op duurdere vormen van zorg kan verminderen. Ook de Utrechtse pilots onderwijs-zorgarrangementen zijn hierop gericht. Met het oog op de transitie bood de provincie Utrecht gemeenten in 2013 de mogelijkheid om te experimenteren met het opdrachtgeverschap voor jeugdzorg in de tweede lijn. Dit in samenspraak met Bureau Jeugdzorg (BJJ) en de huidige provinciale aanbieders van jeugd- en opvoedhulp. Timon is aanbieder van jeugd- en opvoedhulp en betrokken bij pilots in drie regio's. Deze zijn gericht op het verbeteren van de samenwerking tussen de jeugdzorg, het Centrum voor Jeugd en Gezin (CJG) en het voortgezet onderwijs.

Het betreft pilots in de regio Lekstroom, Zeist en gemeente De Ronde Venen. We vatten ze hier samen onder de titel Utrechtse pilots onderwijs-zorgarrangementen. De pilots vergroten de slagkracht van het bestaande lokale netwerk rondom het kind van de nulde en eerste lijn, door kennis en kunde uit de tweede lijn toe te voegen. De driehoek Centrum voor Jeugd en Gezin (en daarin vooral schoolmaatschappelijk werk) - tweedelijns hulpverlening - school (zorgcoördinator) wordt als essentieel gezien om bij problemen rond jongeren (en hun gezin) adequaat te kunnen helpen. In de werkvorm worden specialistisch werk en generalistisch werk geacht naadloos in elkaar over te gaan. Het geheel heeft tot doel passende ondersteuning dichtbij huis te bevorderen, gebaseerd op maatwerk en de 'één gezin, één plan'-gedachte.

Dit onderzoek geeft zicht op de mogelijke meerwaarde van de aanpak. De pilots worden door anderen afzonderlijk geëvalueerd, gericht op ervaringen, opbrengsten en verbeterpunten. Deze studie gaat in op de werkzame mechanismen in de pilots. We bouwen de analyse op vanuit een beschrijving van de achterliggende beleidstheorie door de ogen van betrokkenen en een analyse van de uitvoering in de pilots. In het onderzoek beantwoorden we de volgende onderzoeksvragen:

1. Welke aandacht en hulp hebben de verschillende jongeren en gezinnen in de pilots gekregen en op welke wijze verschilt dit met een klassieke aanpak in de betrokken gemeenten?

2. Wat zijn de effecten van de gehanteerde nieuwe werkwijze en hoe verhouden de effecten van de pilots zich tot de gewenste werkwijze volgens de transitie jeugdzorg?

In het tweede hoofdstuk beschrijven we de inzet van de pilots en de te verwachten effecten. Daarna analyseren we in het derde hoofdstuk de uitvoering van de pilots en bekijken we of dit aanleiding geeft de beleidstheorie te volgen of aan te passen. Vervolgens vergelijken we in het vierde hoofdstuk de resultaten uit de pilots met wat bekend is over de gewenste werkwijze volgens de transitie jeugdzorg. We sluiten in het vijfde hoofdstuk af met conclusies en aanbevelingen.

2 *Een nieuwe werkwijze in de pilots*

2.1 *Inleiding*

In dit hoofdstuk geven we de werkwijze en de inschatting van de effecten van de pilots weer zoals de projectplannen en diverse betrokkenen deze benoemen. Het gaat om medewerkers van de pilots en vertegenwoordigers van organisaties die op dit moment de hulp elders in de gemeenten organiseren. Zij zijn allen uitgenodigd voor een bijeenkomst die is gehouden met behulp van de methodiek van de Effectenarena (www.effectenarena.nl). We starten met het benoemen van de activiteiten, daarna volgen de benoemde effecten en de investerende en incasserende partijen. We sluiten af met de verwachte werkzame mechanismen.

2.2 *De activiteiten*

De samenwerkingsconstructie in de pilots verschilt enigszins per locatie. We benoemen ze in hoofdlijnen.

De Ronde Venen

- Twee hulpverleners van Timon, vanuit het CJG verbonden aan de school (Veenlanden College).

Zeist

- Twee hulpverleners van Timon, het CJG schoolmaatschappelijk werk en drie scholen: Christelijk College Zeist, OSG Schoonoord & KSG De Breul.

Lekstroom

- Nieuwegein, IJsselstein. Driehoek zorgcoördinator school, het CJG en een hulpverlener van Timon.
- Reboundvoorziening: twee hulpverleners van Timon, enige betrokkenheid schoolmaatschappelijk werk vanuit het CJG.

Voor alle locaties geldt dat wanneer dat nodig is het volgende wordt aangeboden:

- Inzetten specialistische zorgprogramma's/indicatievrije ambulante integrale hulp, in enkele gevallen met een strippenkaart. Het gaat om ambulante opvoedingsondersteuning, Multidimensionele Familiotherapie (MDFT) en intensief contact met andere hulpverlening.
- Aanbieden van een specialistisch trainingsaanbod voor docenten en mentoren, zoals motiverende gespreksvoering/herstel van gezag/contextuele benadering.
- Eventueel trajecten uit tweedelijns gespecialiseerde zorg (jeugdzorg, jeugd ggz, jeugd lvb) erbij betrekken en trajectregie voeren.

Daarnaast vonden ondersteunende activiteiten plaats:

- Meedenken met analyses zorgcoördinator (Mijdrecht).
- Deelnemen aan (mini-)ZAT-team (Mijdrecht)/intern zorgoverleg (Zeist).
- Klassenobservaties (Mijdrecht, IJsselstein, Nieuwegein).
- Sociale vaardigheidstrainingen (Zeist).
- Workshops/informatiebijeenkomsten docenten (Lekstroom).
- Casuïstiekbespreking en intervisie van Timon-hulpverleners door gedragswetenschapper.

De wijze van uitvoering kenmerkt zich door:

- Eén gezin, één plan.
- Eén hulpverlener.
- Vraaggestuurd werken. Het eerste contact van de hulpverlener bestaat uit het samen met leerling en ouders kijken wat nodig is. De hulpverlener begint bij hun startpunt.
- Uitgaan/bevorderen van eigen kracht.
- Snel en laagdrempelig.
- Systeemgericht: de hulpverleners richten zich op het gedrag op school, maar vooral ook op de thuissituatie van de jongere.
- Controleren veiligheid met veiligheidscheck.

2.3 *Verwachte effecten*

De volgende effecten van de nieuwe werkwijze worden benoemd:

- Kinderen voelen zich erkend.
- Docenten, mentoren en hulpverleners merken alle een verschil in snelheid: er wordt sneller naar oplossingen gezocht bij problemen.
- Meer preventie: 'Het kind kan er eigenlijk niet meer onderuit. Aan zowel de leerling als de ouders en de school worden handelingsadviezen aangeboden.'
- Scheiding van zorg en onderwijs. Doordat een hulpverlener van Timon de niet-onderwijsgerelateerde problemen aanpakt, kan de school een school blijven die zich richt op educatie. Ook de mentor kan als het ware 'stoppen met zorgen'. De functie van de zorgcoördinator verandert. Deze hoeft niet meer als 'belangenbehartiger' voor een leerling op te treden.
- Vermindering aantal schoolverlaters/voorkomen van schooluitval. Dankzij nauwe samenwerking tussen alle betrokken disciplines en een samenhangend programma van zorg en onderwijs op maat ('integratie van zorg').
- Doorverwijzing naar zware/gespecialiseerde hulp wordt voorkomen, onder meer doordat docenten/mentoren handelingsadviezen krijgen en zij een leerling niet meteen voor het speciaal onderwijs aanmelden.
- Samenwerking/betere verbinding zorgpartijen. De nieuwe manier van werken zorgt voor nauwe samenwerking en integraal werken, waarin terugkoppeling naar elkaar van belang is en er minder schotten zijn tussen organisaties. De kracht van de driehoek is dat professionals elkaar scherp houden. Zij denken minder vanuit hun eigen straatje, kijken nauwkeuriger waar de hulp heen moet.
- Minder zorgmeldingen bij Bureau Jeugdzorg.

2.4 *Investeerders en incasseerders*

In de gesprekken zijn de volgende investerende partijen benoemd:

- Jongeren en ouders stoppen tijd en energie in hulpverleningstrajecten.
- Docenten, mentoren en zorgcoördinator stoppen tijd en energie in leerlingen.
- Timon verleent hulp.

- CJG verleent hulp.
- De provincie Utrecht financiert de pilots.

De onderstaande partijen hebben baat bij de effecten van de pilots:

- Kind en ouders ontvangen eerder en beter passende hulp.
- Docenten, mentoren en zorgcoördinator besteden minder tijd en energie aan zorg.
- School kan meer focussen op haar primaire taak.
- Hulpverleners van Timon kunnen vanuit de vraag direct aan de slag.
- CJG ervaart minder werk door aanbod van Timon.
- Gemeente en andere aanbieders van zorg (bijvoorbeeld huisarts) hebben te maken met minder (kosten van) hulpverlening doordat preventie plaatsvindt.

2.5 *Conclusie*

De pilots op de locaties verschillen van elkaar, maar in essentie staan twee ingrepen centraal die we verder onderzoeken.

1. In de pilots zijn medewerkers van Timon direct beschikbaar voor scholen en schoolmaatschappelijk werk (CJG) om te overleggen welke hulp in individuele gevallen nodig is; ze zijn beschikbaar om direct hulp te verlenen vanuit Timon.
2. De aard van de geboden hulp verschilt van de hulp zoals die voorheen werd geboden. De wijze van uitvoering kenmerkt zich door:
  - één gezin, één plan
  - één hulpverlener
  - vraaggestuurd
  - uitgaan van en bevorderen van eigen kracht
  - snel en laagdrempelig
  - systeemgericht
  - controleren veiligheid met veiligheidscheck.

Voor onze analyse van de pilots gaan we in het vervolg na of de veronderstelde effecten door deze maatregelen ook daadwerkelijk optreden en zo ja, hoe we dat kunnen begrijpen.

3 *Effecten van de nieuwe werkwijze in de pilots*

3.1 *Inleiding*

We reconstrueren in dit hoofdstuk de gang van zaken in een aantal individuele cases. Daarnaast maken we gebruik van ervaringen van betrokkenen om de verschillen tussen de pilots te analyseren. Zo verschillen de zorgstructuren van de scholen en de rol van het CJG in de drie locaties. Hieronder stellen we allereerst een enkele casus centraal om de reconstructie uit te leggen. Vervolgens bespreken we op het niveau van de gezamenlijke cases de effecten van de aanwezigheid van Timon op de scholen en daarna de effecten van de nieuwe werkwijze.

3.2 *De analyse*

In de verschillende cases willen we de werkwijze boven tafel krijgen en het verschil benoemen tussen de uitvoering van de onderwijs-zorgarrangementen per school en een ‘traditionele’ aanpak. We starten met een voorbeeld van een casus en verwijzen naar de bijlages voor een beschrijving van alle cases. Het voorbeeld hieronder is niet de eenvoudigste, maar ook niet de meest complexe casus. De casus is niet in al zijn details weergegeven om de privacy van de betrokkenen te waarborgen.

Een jongere die met verschillende problemen kampt, was eerst op een andere school geplaatst. De jongere is toen door ouders naar Turkije gestuurd en is een jaar lang bij opa geweest. Bij terugkomst in Nederland wilde de jongere zelf niet meer terug naar de oude school. Ouders hebben contact gezocht met Bureau Jeugdzorg, maar toen het echt hoognodig was, konden zij geen hulp bieden. De ouders hebben vervolgens zelf maatregelen genomen en de jongere naar het buitenland gestuurd. Vanwege de problematiek wilde geen enkele school de jongere opnemen. De leerling is daarna op een van de scholen in de pilots terechtgekomen onder de voorwaarde dat leerling en ouders zouden accepteren dat zij ondersteuning krijgen vanuit jeugdzorg.

De hulpverlener van Timon heeft een kort traject geboden van twee tot drie maanden. Dat hield vooral in dat er hulp kwam in de thuissituatie. Ook had de hulpverlener van Timon contact met school.

Zonder de pilots had de betreffende school deze leerling niet aangenomen. De problematiek zou dan te heftig zijn, en de leerling zou een te groot risico vormen voor de andere leerlingen. Schoolmaatschappelijk werk was in deze casus geen optie, omdat deze hulpverlening minder intensief is en minder in de thuissituatie plaatsvindt. Met de hulp kan de leerling nu goed op school meekomen. De hulpverlener van Timon is niet meer bij de casus betrokken. De mentor houdt de leerling in de gaten en kan eventueel de schoolmaatschappelijk werker of de hulpverlener van Timon inschakelen.

In deze casus is te zien dat:

- medewerkers van Timon direct beschikbaar waren om hulp te verlenen;
- de school geen energie hoefde te steken in het vinden van een noodzakelijk geacht hulpaanbod;
- Bureau Jeugdzorg werd verlicht in zijn taak;
- de problematiek van de jongere het startpunt was;
- er niet werd geredeneerd vanuit een eerst vast te stellen diagnose en behandelplan;
- hulp is verleend door Timon en geen onnodig zwaarder traject is ingezet;
- hulp binnen drie maanden is afgebouwd.

Voor elke casus benoemen we zo de kenmerken. We letten ook op de kenmerken die blijkbaar niet aanwezig waren. Zo is er in de casus geen veiligheidscheck. In deze casus is het lastig te bepalen of ‘voorkomen van schooluitval’ aan de orde is. Het gaat om een leerplichtige jongere. Hoewel de betrokken jongere geruime tijd in Turkije geen onderwijs heeft gevolgd (tijdelijke schooluitval), gaan we ervan uit dat in de oude situatie ook een oplossing was gevonden, mogelijk in een later stadium met het risico op toename van de ernst van de problemen.

Met de cases gaan we niet tellen hoe vaak iets voorkomt. De onderzoekers benoemden wat voor soort cases ze besproken willen hebben - zoals een case voorkomen van schooluitval - en een overtuigend voorbeeld kan dan genoeg zijn. Indien slechts één geval een mechanisme

ondersteunt, is wel aan anderen gevraagd daar een oordeel over te vellen: is dit een toevalstreffer of past het in de aanpak.

Naast de casussen hebben we gesproken over de gang van zaken met in iedere pilotlocatie een algemeen punt. Het ging daarbij om het aanbod van weerbaarheidstrainingen, de rol van de ZAT-teams en de rol van het CJG.

3.3 *Effecten aanwezigheid*

In de pilots zijn medewerkers van Timon bekend en direct beschikbaar voor het CJG en scholen om te overleggen welke hulp in individuele gevallen nodig is, en zijn ze beschikbaar om direct hulp te verlenen vanuit Timon. Door deze directe koppeling was de hulpverlening indien nodig binnen één of twee weken ook daadwerkelijk gestart. In individuele gevallen heeft dit tot effect gehad dat:

- leerlingen en ouders sneller hulp aan huis hebben gekregen;
- scholen niet meer hoefden te ‘leuren’ met kinderen;
- schoolmaatschappelijk werk en Bureau Jeugdzorg werden verlicht in hun taken;
- de hulpverlener effectiever kon werken omdat gegevens en gezichten op school bekend zijn;
- trajecten goedkoper waren dan in de ‘oude’ situatie door minder administratieve lasten, minder overleg en geen dubbele intakes;
- er minder zorgmeldingen plaatsvonden.

De verhoudingen tussen de drie partijen CJG, Timon en school waren per locatie anders. Voor de reboundvoorziening in Lekstroom geldt bijvoorbeeld dat medewerkers van de voorziening in de veronderstelling waren dat het CJG niet betrokken was bij de hulpverlening. Voor Zeist gold dat het CJG slechts beperkt meewerkte, en in Mijdrecht was de relatie met het CJG ook een punt dat nadere uitwerking verdiende. In feite lijkt de school leidend. Als de school niet aan de pilots trekt, kunnen andere partijen niet veel verschil maken. De essentie van de pilots is dan ook niet de driehoek CJG, tweedelijns jeugdzorg en school. De essentie is dat de school eenvoudig toegang heeft tot de expertise en extra inzet uit de tweedelijns jeugdzorg.

Of het beperken en voorkomen van schooluitval ook daadwerkelijk behoort tot de effecten van de onderwijs-zorgarrangementen is niet eenduidig vast te stellen. Schooluitval wordt weliswaar voorkomen, maar

we gaan ervan uit dat in de oude situatie ook een oplossing gevonden zou zijn. De rol van Leerplicht is hierin bepalend.

Als neveneffect bleek dat de pilots scholen dwong om de visie op zorg en zorgstructuur te verbeteren om bovenstaande baten als school ook daadwerkelijk te kunnen incasseren.

Ook bleek soms gedacht te worden vanuit het aanbod. Het gaat daarbij om het aanbod van weerbaarheidstrainingen.

3.4 *Effecten nieuwe werkwijze*

In de pilots verschilt in principe de aard van de geboden hulp met de hulp zoals die voorheen werd geboden. De hulp die de Timon-medewerkers konden bieden was maatwerk. De problematiek van de jongere was telkens het startpunt en in de loop van de tijd kon een traject verzwaren of juist sneller afgebouwd worden, al naar gelang de situatie van de jongere en het gezin. Er werd niet geredeneerd vanuit een diagnose en behandelplan vanaf de start. De gesprekken verliepen meer met dan over de kinderen. Bovendien is de hulp laagdrempelig. Vanuit vertrouwd contact met school kunnen ouders er zelf voor kiezen mee te doen. In individuele gevallen heeft dit tot effect gehad dat:

- hulp is verleend door Timon en geen zwaarder traject is ingezet;
- hulp eerder is afgebouwd dan voorheen;
- ouders eerder meewerkten.

Vanzelfsprekend zijn bij de betrokken scholen de zorgmeldingen bij Bureau Jeugdzorg aanzienlijk afgenomen. De hulp werd nu immers direct verleend.

De pilots werken met aandacht voor de inzet van eigen kracht en het eigen netwerk van de jongere en het gezin. Dit gebeurde niet meer of minder dan bij de uitvoering van de hulpverlening in de klassieke situatie.

De pilots stuurden niet duidelijk aan op het formuleren van 'één gezin, één plan' vanuit een integrale benadering. Evenmin werd de regie expliciet bij een enkele partij gelegd. In de beleving van de deelnemers aan de pilots werken zij naadloos en complementair samen, waardoor de regievraag niet opportuun is. Het contact tussen het CJG - met in principe het meeste overzicht van de drie partijen op andere inzet in het gezin - en de tweedelijns jeugdhulp was in de driehoek de zwakste schakel. Soms was het voor andere betrokkenen onduidelijk dat het schoolmaatschappelijk werk vanuit het CJG of een daaraan deelnemende organisatie is gedetacheerd op de school en daarmee de schakel vormt tussen de school, de tweedelijns en het CJG.

Echt integrale hulp was ook niet mogelijk doordat de betrokken expertise geen gebieden als schuldhulpverlening en werk en inkomen omvatte. Bij specifieke jeugd ggz-problematiek is in sommige gevallen extra expertise ingezet. Wij constateerden geen gevallen waarin Bureau Jeugdzorg, bij zorgmeldingen van andere partijen zoals de politie, contact heeft opgenomen met de betreffende school of hulpverleners.

In geen enkel geval werd de taakverdeling tussen de inzet van een schoolmaatschappelijk werker en een Timon-hulpverlener inhoudelijk ter discussie gesteld. Er werd alleen gesteld dat niet de beschikbare tijd maar de intensiteit van de problematiek daarin leidend is. Een hulpverlener van Timon kan meer gezinsbegeleiding bieden en kan deze hulp gedurende een langere tijd aanbieden dan een schoolmaatschappelijk werker. Betrokkenen respecteren elkaars verschillende rol en expertise.

4 *De pilots en de transitie jeugdzorg*

4.1 *Inleiding*

Allereerst beschrijven we beknopt de aanleiding van de stelselwijziging in de jeugdzorg en de ideeën die leven rond betere jeugdzorg. Vervolgens vergelijken we dit ideaalbeeld met de resultaten die we in het vorige hoofdstuk hebben gevonden in de Utrechtse pilots onderwijs-zorgarrangementen. Tot slot bekijken we de relatie van deze pilots met wat bekend is over de sociale wijkteams. Immers, sociale wijkteams zijn in veel gemeenten niet alleen het antwoord op de transitie jeugdzorg, maar ook op de andere decentralisaties in het sociale domein. We sluiten af met conclusies.

4.2 *Een ideaalbeeld*

Er zijn goede redenen voor een stelselwijziging in de jeugdzorg. Het Nederlands Jeugdinstituut concludeert op www.nji.nl/Waarom-een-nieuw-stelsel dat er ingrijpende maatregelen moeten komen om het jeugdstelsel op orde te brengen. Voorheen lag het accent teveel op probleemjeugd, was er teveel versnippering en werden kinderen doorgeschoven van de ene naar de andere hulpverlener. Daarnaast was er sprake van een onbeheersbare sector en een stijgend zorggebruik dat niet zomaar kon worden begrepen uit een zwaarder wordende problematiek. Een doel van de stelselherziening is dat er betere zorg voor de jeugd wordt gerealiseerd. In <http://www.nji.nl/Effectief-aanbod> zet het Nederlands Jeugdinstituut de belangrijkste criteria op een rij. We benoemen de belangrijkste voor de pilots:

1. Het kind en de opvoeder centraal

De diensten en hulp van het stelsel dienen antwoord te geven op de behoeften en vragen van jongeren en opvoeders (vraaggericht werken). De professionals en hun organisaties praten zo min mogelijk óver de cliënten, maar zo veel mogelijk mét hen. Ze schuiven gebruikers niet door als intensieve hulp nodig is, maar laten specialisten als het kan aanschuiven. Als er een zorgteam is, maakt de gebruiker daar altijd deel van uit.

2. Versterking eigen kracht

De voorzieningen en professionals richten zich op versterking van de eigen kracht van kinderen, jongeren, opvoeders en sociale netwerken. Dat helpt problemen te voorkomen en bevordert informele en sociale steun. Als professionele ondersteuning of zorg nodig is, maakt deze niet afhankelijk. De ondersteuning is erop gericht zoveel mogelijk zonder hulp verder te kunnen.

3. Laagdrempelig

Algemene voorzieningen en voorzieningen als het Centrum voor Jeugd en Gezin (CJG) moeten een groot bereik hebben. Ze zijn uitnodigend en kennen geen onnodige barrières voor diverse bevolkingsgroepen om er gebruik van te maken. Men zoekt plaatsen op waar ouders en jongeren elkaar al veel ontmoeten: scholen, speelzalen, sportverenigingen. Verder sluit men aan bij de ontwikkeling dat ouders en jongeren in toenemende mate via internet en e-mail antwoord zoeken op hun vragen.

4. Vroegtijdig

Ondersteuning vindt in een zo vroeg mogelijk stadium plaats, via outreachend werken en een goede signalering van risico's of problemen. Hoe eerder, hoe effectiever. Bovendien voorkomt dit escalatie. Vuistregel daarbij is dat diegene die risico's of problemen signaleert zo is toegerust dat hij of zij in 80 procent van de gevallen ook afdoende ondersteuning kan bieden. Dat voorkomt doorschuifgedrag.

5. Vasthoudend

Als de veiligheid van het kind of de jongere of die van de samenleving in het geding is, dan kaart men dat aan, laat men de jongere en zijn opvoeders niet los en bestaat de mogelijkheid met drang of dwang te handelen.

6. Effectief en efficiënt

De geboden diensten zijn zo veel mogelijk op wetenschappelijke inzichten en kennis over effectiviteit gestoeld. De voorzieningen werken bovendien efficiënt en klantvriendelijk. Er is geen onnodige bureaucratie en er wordt kosteneffectief gewerkt.

7. Eén gezin, één plan

Als hulp en steun aan jongeren en gezinnen nodig is, dan is deze samenhangend en goed gecoördineerd: één gezin, één plan. Bovendien moet het aantal betrokken professionals bij een gezin (volgtijdelijk of tegelijk) zo klein mogelijk zijn: zo min mogelijk gezichten.

4.3 *De Utrechtse pilots onderwijs-zorgarrangementen gewogen*

Als we het ideaalbeeld uit de vorige paragraaf volgen, dan zien we dat de Utrechtse pilots onderwijs-zorgarrangementen daar in principe goed op aansluiten. Het kind en de opvoeder staan centraal, veel meer dan in het verleden. Het aanbod is laagdrempelig vanuit de scholen georganiseerd. Ondersteuning vindt in een zo vroeg mogelijk stadium plaats. Als de veiligheid in het geding is kan dat snel worden aangekaart. De geboden diensten zijn efficiënt en klantvriendelijk.

We constateerden eerder dat er in de pilots niet meer aandacht was voor versterking van de eigen kracht van de jongeren, opvoeders of hun sociale netwerken dan in de traditionele werkwijze. In de pilots werkten de hulpverleners echter wel degelijk vanuit dit principe, maar niet méér dan anders. Hulpverleners geven aan sowieso vanuit dat principe te werken. Het werd echter niet als ontwikkelingsopgave gezien.

In de vergelijking met het ideaalbeeld is het zwakste punt van de pilots dat zij niet consequent vanuit één gezin, één plan werkten. De regie lag ook niet bij één partij. De partijen gingen ervan uit dat er geen andere hulpverlener bij betrokken was of diende te worden. Er werd niet op gestuurd. In veel gevallen leek dit ook niet nodig: de verschillende partijen werkten op een natuurlijke wijze samen aan het helpen van de jongeren.

4.4 *Sociale wijkteams*

Als we de conclusies uit het derde hoofdstuk vergelijken met inzichten uit beschikbare literatuur over sociale wijkteams, dan komen we tot een aantal interessante inzichten. In hun meta-analyse naar maatschappelijke kosten-batenanalyses van sociale wijkteams (overigens niet alleen jeugdteams) komt het LPBL (2014) tot de volgende vijf sleutels tot effectiviteit:

1. Adequaat systeem van signaleren.
2. Niet alles oppakken.
3. Integrale diagnose, interventies domein-overstijgend inzetten.
4. Inzet eigen kracht en eigen netwerk.
5. Voorkomen van terugval.

We zien dat de Utrechtse pilots onderwijs-zorgarrangementen ook hier in principe goed op aansluiten. Het sterkste punt is de school die zodanig wordt versterkt dat deze bijna optimaal kan inspringen op signalen. In vergelijking met de oude situatie is dit een enorme verbetering.

Voor sociale wijkteams kan het energie kosten om jongerenproblematiek te vinden (De Meere en Hamdi, 2014), terwijl optimaal aansluiten bij de school zoals in deze pilots gebeurt, dan veel efficiënter is. Voorkomen van terugval is goed in beeld te houden zolang de jongeren aan school verbonden zijn.

Toch zijn er vanuit de werkzame principes ook twee belangrijke aandachtspunten (De Meere et al., 2013). Ten eerste dient voorkomen te worden dat de laagdrempelige hulpverlening direct in de school leidt tot een aanwas aan hulpvragen. De timing van de inzet van hulp is ook relevant voor de efficiëntie. Zowel het te vroeg als te laat inzetten van hulp kost meer geld dan nodig is.

Ten tweede zijn de pilots vooral vanuit de jeugdhulpverlening opgezet. Andere expertise, zoals schuldhulpverlening, is niet vertegenwoordigd. Wanneer de pilots de 'één gezin, één plan'-gedachte verder doordenken, komt de samenwerking met bijvoorbeeld sociale wijkteams in zicht. De vormen die deze teams gaan aannemen, zijn nog in ontwikkeling en verschillen per gemeente. De samenwerking valt dan ook slechts in algemene termen te schetsen, zoals ook gebeurt in *School en wijk verbonden* (Nji, september 2014).

5 *Conclusies en aanbevelingen*

5.1 *Conclusies*

De Utrechtse pilots onderwijs-zorgarrangementen hebben laagdrempelige ondersteuning uit de tweedelijns jeugdzorg geboden aan kinderen waarvan op school blijkt dat ze die hulp nodig hebben. We zijn in individuele gevallen de volgende effecten tegengekomen:

- Leerlingen en ouders krijgen sneller hulp. Ook was ver reizen niet meer nodig.
- School, leraren en mentoren worden ontlast van leerlingenzorg. Scholen hoeven veel minder energie te steken in het beschikbaar krijgen van zorg voor hun leerlingen. Scholen kunnen zich richten op hun kerntaak.
- Schoolmaatschappelijk werk en Bureau Jeugdzorg worden verlicht.
- De hulpverlener kan effectiever werken omdat gegevens en gezichten op school bekend zijn. Er is meer aandacht voor het voorliggende probleem en minder voor het diagnosticeren.
- Trajecten zijn voor de financier goedkoper dan in de huidige situatie, door:
  - snellere actie op een plek waar veel signalen binnenkomen;
  - minder administratieve lasten, overleg en dubbele intakes;
  - minder zware hulp;
  - korter durende hulptrajecten.

Of het beperken en voorkomen van schooluitval ook daadwerkelijk behoort tot de effecten van de onderwijs-zorgarrangementen is niet eenduidig vast te stellen. Schooluitval wordt mogelijk beperkt of zelfs voorkomen, maar we gaan ervan uit dat in de oude situatie ook een oplossing gevonden zou worden, zij het op een later tijdstip.

Als neveneffect bleek dat de pilots scholen dwong om de visie op zorg en zorgstructuur te verbeteren om bovenstaande baten als school ook daadwerkelijk te kunnen incasseren.

Ook bleek soms gedacht te worden vanuit het aanbod. Het gaat daarbij om het aanbod van weerbaarheidstrainingen.

Bovenstaande effecten zijn allereerst toe te schrijven aan de directe wijze waarop cases bij de hulpverlener terechtkomen. Door de directe koppeling tussen school en tweedelijns jeugdhulp was de hulpverlening binnen twee weken na constatering ook daadwerkelijk gestart. De administratieve lasten daaromheen waren zeer beperkt.

Daarnaast is de hulp die de Timon-medewerkers konden bieden maatwerk. De problematiek van de jongere was telkens het startpunt en in de loop van de tijd kon een traject verzwaren of juist sneller worden afgebouwd, al naar gelang de situatie van de jongere en het gezin. Er werd niet geredeneerd vanuit een diagnose en behandelplan vanaf de start. Dit heeft bijvoorbeeld in een case tot gevolg gehad dat er zelf hulp is verleend (MDFT) en géén verslavingszorg is ingezet. In deze casus was dat effectief.

De hulp is laagdrempelig. Vanuit vertrouwd contact met school kunnen ouders er zelf voor kiezen mee te doen. Daarbij zijn ouders eerder geneigd mee te werken doordat ze niet terug hoeven schrikken van een beladen 'Bureau Jeugdzorg'-stempel. Voor jongeren en ouders was er in meerdere gevallen ook het voordeel dat er geen reistijd was naar de stad Utrecht.

In het hulpaanbod was in de pilots niet méér aandacht voor de inzet van eigen kracht en eigen netwerk dan bij de uitvoering van hulp in de klassieke situatie. Er werd wel vanuit dat principe gewerkt, maar voorheen was dat ook het geval. De regie werd nog niet expliciet bij een enkele partij gelegd. Een samenwerking met sociale wijkteams is nog niet doorontwikkeld.

Als we het werk in de pilots vergelijken met de situatie van voorheen, dan is er een grote winst op het gebied van effectiviteit. Het succes lijkt dan vooral afhankelijk van de school. De hulpverleners waren dienstverlenend, vanuit de eigen mogelijkheden en die van de organisatie daarachter. Wanneer de school haar visie en zorgstructuur op orde heeft of wil ontwikkelen, kan deze succesvol leiding geven aan de samenwerking. De mogelijk aanzuigende werking door hulpverlening in de school dient voorkomen te worden. De kunst van timing is hier relevant voor de efficiëntie: zowel het te vroeg als te laat inzetten van hulp kost meer geld dan nodig is.

Als we het werk in de pilots vergelijken met de beoogde situatie die de transitie jeugdzorg nastreeft, dan passen de pilots daar heel goed in. Er is wellicht meer mogelijk door de grenzen op te zoeken van de eigen netwerken van jongeren en eventueel hun gezin. Op dit moment is de belangrijkste beperking dat voor gezinnen waar echt één gezin, één plan nodig is door een veelvoud aan problematieken, het onderwijs-zorgarrangement niet optimaal is toegerust.

5.2 *Aanbevelingen*

De analyse geeft allereerst aan dat er potentie ligt in de aanpak om goedkopere en betere hulp te verlenen dan voorheen. Het verdient daarmee aanbeveling de gekozen lijn verder uit te bouwen.

Tegelijkertijd vraagt de aanpak om optimalisering. Het gaat dan allereerst om de inzet van eigen kracht en het eigen netwerk. Dit is niet altijd mogelijk of eenvoudig te realiseren, maar in de toekomst dient de vraag extra aandacht te krijgen of en hoe op dit punt nog meer verschil te maken is in de problematiek waarin gezinnen verkeren.

Ook dient het integrale karakter van de hulp geborgd te worden. Er is op dit moment weinig zicht op andere hulpverlening voor, na of tijdens de hulp vanuit de pilots zelf. Er zijn multi-problem-gezinnen die beter integrale hulpverlening kunnen gebruiken. Naar verwachting van betrokkenen gaat het daarbij om een beperkt aantal gevallen.

De aard van de samenwerking met de lokale hulp vanuit bijvoorbeeld sociale wijkteams in de verschillende gemeenten is op dit moment onduidelijk. Dat is ook niet vreemd: alle arrangementen zijn op dit moment aan verandering onderhevig. Het is voorstelbaar dat scholen een structuur overeind houden zoals ze in deze pilots hebben uitprobeerde. Daarbij is lokale afstemming nodig voor de financiering en voor de afspraken over regievoering bij gezinnen met meerdere problemen. Ook is voorstelbaar dat sociale wijkteams in feite hetzelfde werk doen als in deze pilots is gebeurd, maar dan lokaal.

Méér vraag door de laagdrempeligheid en méér uren hulp door een ongelimiteerd aanbod zijn de belangrijkste bepalende factoren die de kosten verhogen. Er dient een aanpak te komen om ervoor te zorgen dat niet elke problematiek te zwaar wordt opgepakt. Inhoudelijk kan de school hier een belangrijke functie in vervullen. Deze bepaalt immers welke cases überhaupt worden besproken.

Literatuur

Larsen, V., M. Lubbe & L. de Boer (2014). *Meta analyse MKBA's sociale (wijk)teams: Integrale aanpakken vergeleken in termen van kosten en baten*. Amsterdam: LPBL.

Meere, F. de, A. Hamdi & J. Deuten (2013). *Het is de integrale aanpak die werkt*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Meere F. de & A. Hamdi (2014). *Pilot jeugd en gezinscoaches Kop van Noord-Holland. Een financiële analyse*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

www.effectenarena.nl

www.nji.nl/Waarom-een-nieuw-stelsel

www.nji.nl/Effectief-aanbod

www.nji.nl/nl/School-en-wijk-verbonden.pdf

Bijlage 1: Dataverzameling

De dataverzameling bestaat naast de projectplannen en tussentijdse evaluaties uit een bijeenkomst met de Effectenarena om inzicht te krijgen in de werking, de effecten en de betrokken actoren. Daarnaast hebben we een gespreksronde gehouden waarin we cases hebben gereconstrueerd en algemeen gesproken hebben over de aard van de inzet in de pilots.

De Effectenarena is een beproefd hulpmiddel om met betrokkenen scherp te krijgen in de werking en meerwaarde van een maatschappelijke interventie. In 2009 is het instrument ontwikkeld door Platform31 (voorheen: SEV). In een groep gaan betrokkenen ongeveer 2 uur in gesprek en legt men een verbinding tussen vier elementen:

- activiteiten: welke werkzaamheden worden uitgevoerd, met welke werkwijze?
- investeerders: welke partijen leveren de financiële en niet-financiële bijdragen die nodig zijn voor deze activiteiten?
- maatschappelijke effecten: welke verandering is er in de situatie van cliënten en hun omgeving?
- incasseerders: welke partijen hebben voordeel van die effecten?

In de gespreksronde stelden we de casus(sen) centraal. Wat gebeurt er in het leven van de cliënt, wat zijn beslissende momenten of momenten waarop een verschil zichtbaar wordt? Welke professionele ondersteuning heeft plaatsgevonden? Betrokkenen worden ook gevraagd een zo goed mogelijke inschatting te maken van de situatie zonder de pilots. Hieronder staan de cases beknopt omschreven.

Casus 1

Twee zussen (12 en 14 jaar) worden half oktober (zes weken na start schooljaar) in het intern zorgoverleg van de school besproken, vanwege veel verzuim. Zij zijn al weken zeer onregelmatig op school geweest, en zijn door hun moeder ziek gemeld. De ouders van de meisjes zijn gescheiden. De meisjes zitten bij hun moeder vaak uren achter de computer. Vader is hierin wat strenger en beperkt het computergebruik van zijn kinderen. De oudste is een rustig meisje met wie goed te praten valt. De jongste is wat driftiger. Leerkrachten geven aan dat zij af en toe brutaal is in de les. De oudste heeft eerder op een andere school voor voortgezet onderwijs gezeten en kwam ook daar maar af en toe naar school. Dit had te maken met het feit dat hij werd gepest op die school. De leerplichtambtenaar (vanuit de vorige school) is op de hoogte van het verzuim, maar onderneemt verder geen actie.

Nadat de meisjes in het intern zorgoverleg van de school besproken zijn, schakelt de zorgcoördinator een hulpverlener van Timon in voor een MDFT traject. De zorgcoördinator van de school brengt moeder op de hoogte van de komst van de hulpverlener vanuit Timon. De hulpverlener zoekt direct contact met moeder om een afspraak met het gezin te maken. Ze kon moeder niet bereiken en heeft toen een brief naar moeder gestuurd wanneer ze langs zou komen. In dat gesprek geeft moeder aan dat de jongens vaak ziek zijn en dat ze niet echt behoefte heeft aan hulp. Wel maken we een afspraak voor 2 weken later. Voordat deze twee weken zijn verstreken belt moeder zelf al met de hulpverlener en geeft zij aan dat de meisjes haar manipuleren, en dat zij de situatie zat is. Tijdens het tweede bezoek aan het gezin, waarbij ook vader aanwezig is, maakt de hulpverlener afspraken omtrent hulpverlening. In de eerste zes weken heeft de hulpverlener individuele gesprekken bij het gezin thuis. Daarna vinden er gezinsgesprekken plaats op kantoor bij Timon. De hulpverlener blijft in deze periode, waarin hij twee tot drie keer per week contact heeft met het gezin, ook in contact met de zorgcoördinator van de school.

Later in het traject blijkt dat het opvoeden moeder steeds zwaarder wordt, met name als de jongste dochter van huis wegloupt en dreigt met zelfmoord. Moeder spreekt naar de therapeut het verlangen uit op korte termijn te willen emigreren, vader en kinderen zijn niet op de hoogte. In november doet school een melding van het verzuim bij leerplicht. Ruim een maand later is de leerplichtambtenaar betrokken. Vanuit de leerplicht volgt een standaard traject. De meisjes krijgen eerst een waarschuwing. Vervolgens krijgt de oudste dochter een taakstraf, de jongste krijgt opnieuw een waarschuwing. Dit omdat beide meisjes blijven verzuimen. Eind februari gaat de oudste dochter bij haar vader wonen, en wordt een casemanager vanuit het SAVE team betrokken. De jongste dochter krijgt

een uithuisplaatsing en komt in een crisisopvang binnen de reguliere jeugdzorg terecht. Zij is daarna doorgestroomd naar een leefgroep met perspectief plaatsing bij vader. In mei rond de hulpverlener van Timon het traject af. De casemanager van het SAVE team is dan nog wel betrokken bij het gezin. Moeder is in die periode op vakantie gegaan (zij zou daarna terug komen voor een aantal weken en vervolgens mogelijk emigreren). Vader onderzoekt of hij het gezag over de kinderen kan krijgen mocht moeder daadwerkelijk gaan emigreren.

De zussen pakken sinds februari hun schoolzaken weer op. De oudste ging weer naar school sinds ze bij vader woonde, de jongste ging weer naar school sinds ze op de crisisopvang woonde. Het lukt beide om alsnog over te gaan naar het volgende leerjaar. Van schoolverzuim is inmiddels - in het nieuwe schooljaar - geen sprake meer.

De school heeft korte lijnen met de hulpverlener van Timon, en kan hem op korte termijn inschakelen voor hulp in het gezin. Hij krijgt al snel het vertrouwen van moeder, en kan - zonder een indicatie te hoeven aanvragen - hulp bieden aan het gezin en de individuele gezinsleden. Zonder de pilots had het waarschijnlijk langer geduurd voordat het gezin hulp zou krijgen. De casus zou dan - eventueel via de leerplicht - bij Bureau Jeugdzorg terecht zijn gekomen. De verwachting is dat Bureau Jeugdzorg dan een hulpverleningsinstantie als Timon zou hebben ingeschakeld, die pas rond de periode van maart daadwerkelijk met het gezin aan de slag kan. De school voelt zich ondertussen onmachtig, omdat het lang duurt voordat er hulp geboden wordt aan de meisjes en het verzuim zich aanhoudt. Mogelijk had vader dan aan de bel getrokken bij de school, omdat de situatie schrijnender werd en het niet in de macht van moeder lag daar iets aan te veranderen. Een professional (vanuit school of het CJG) had dan bij de ouders op huisbezoek kunnen gaan, om na te gaan wat de reden van het thuisblijven was.

Casus 2

Een jongere is thuis (twee maal) geslagen. Er is sprake van veel ruzie thuis (tussen ouders en jongere), en de jongere verzuimt op school. De jongere heeft veel ziekmeldingen op zijn naam staan. Deze jongere heeft op school zelf aangegeven dat er problemen zijn. De jongere wil daar graag bij geholpen worden. De casus wordt in het intern zorgoverleg besproken, en in overleg met de zorgcoördinator en de schoolmaatschappelijk werker gaat de hulpverlener van Timon met de casus aan de slag. Deze jongere en zijn ouders worden op school uitgenodigd om kennis te maken met de hulpverlener van Timon. De hulpverlener van Timon heeft contact met de zorgcoördinator, de mentor en de verzuim coördinator. De ouders van de

jongere geven aan dat zij open staan voor hulp. Zij willen ook graag dat de situatie verandert, maar weten zelf niet hoe zij dat moeten doen.

De hulpverlener van Timon heeft vooral ouders geholpen en heeft intensieve ambulante gezinsbegeleiding ingezet. Deze heeft gesprekken gevoerd (1 keer per week, 1,5 uur), zowel met het hele gezin als met de ouders apart. De hulpverlener begeleidt de ouders op het leren grenzen stellen en samenwerken ten aanzien van het gezag naar de kinderen. Na ongeveer acht maanden heeft hij de casus af kunnen ronden. De thuissituatie was rustiger geworden, de jongen ging naar school en zijn cijfers verbeterden. Een aantal maanden later is de hulpverlener echter weer terug in het gezin, omdat er opnieuw sprake is van veel schoolverzuim.

In de situatie zonder de pilots had de school contact opgenomen met Bureau Jeugdzorg (BJZ). Op basis van de problemen in deze casus zouden zij dan intensieve opvoedondersteuning hebben ingezet. Dat is vergelijkbaar met het aanbod van Timon, echter haken ouders al gauw af als zij horen dat BJZ betrokken wordt. Daarnaast zou het een maand (of langer) hebben geduurd voordat hulpverlening opgestart kan worden. In die situatie zou de school nog lang 'door modderen' met het zoeken naar hulp. De casus zou dan besproken worden met de mentor en de coördinator leerling zaken, maar die hebben het vaak al druk met schoolse zaken. Dat is dan ook hun kerntaak. Volgens de betrokkene van de school heeft deze problematiek niets met school te maken, maar kan de school ook niet bij een externe (professionele) organisatie terecht.

Met de betrokkenheid van Timon kan de school de (bovenschoolse) problematiek nu snel wegzetten. De hulpverlener is er daardoor tijdig bij om erger te voorkomen. Er kan een indicatie arm traject ingezet worden, en het gezin heeft één gezicht wat betreft hulpverlening. Het kost de school minder tijd om hulp in gang te zetten, en de school hoeft geen administratie bij te houden. De schoolmaatschappelijk werker heeft in deze casus alleen in beeld hoeven brengen wat er speelt en wat er voor het gezin nodig is. Zij heeft door de komst van de Timon hulpverlener nu minder casussen in de thuissituatie, en kan zich vooral richten op hulpverlening binnen de muren van de school. Van verlichting van de zorgcoördinator of schoolmaatschappelijk werker is echter geen sprake, zij krijgen door de komst van de Timon hulpverlener wel de ruimte zich te richten op andere gevallen.

Kortom, met de pilots wordt de school ontlast in de leerlingenzorg en kan deze zich richten op haar kerntaak. Doordat de hulpverlener van Timon in de school aanwezig is, kan hulp sneller worden ingezet en is de school minder tijd kwijt aan administratieve lasten (zoals het aanvragen van indicaties). De driehoek maakt ook de positie van de hulpverlener van Timon sterker. Doordat de hulpverlener contact heeft met de school, kan

hij in de hulpverlening naar het gezin met concrete voorbeelden vanuit de schoolsituatie komen (en heeft hij zo een completer beeld van de casus).

Casus 3

Een jongere die met verschillende problemen kampt, was eerst op een andere school geplaatst. De jongere is toen door ouders naar Turkije gestuurd en is een jaar lang bij opa geweest. Bij terugkomst in Nederland wilde de jongere zelf niet meer terug naar de oude school. Ouders hebben contact gezocht met Bureau Jeugdzorg, maar toen het echt hoognodig was, konden zij geen hulp bieden. De ouders hebben vervolgens zelf maatregelen genomen en de jongere naar het buitenland gestuurd. Vanwege de problematiek wilde geen enkele school de jongere opnemen. De leerling is daarna op een van de scholen in de pilots terechtgekomen onder de voorwaarde dat leerling en ouders zouden accepteren dat zij ondersteuning krijgen vanuit jeugdzorg.

De hulpverlener van Timon heeft een kort traject geboden van twee tot drie maanden. Dat hield vooral in dat er hulp kwam in de thuissituatie. Ook had de hulpverlener van Timon contact met school.

Zonder de pilots had de betreffende school deze leerling niet aangenomen. De problematiek zou dan te heftig zijn, en de leerling zou een te groot risico vormen voor de andere leerlingen. Schoolmaatschappelijk werk was in deze casus geen optie, omdat deze hulpverlening minder intensief is en minder in de thuissituatie plaatsvindt. Met de hulp kan de leerling nu goed op school meekomen. De hulpverlener van Timon is niet meer bij de casus betrokken. De mentor houdt de leerling in de gaten en kan eventueel de schoolmaatschappelijk werker of de hulpverlener van Timon inschakelen.

Casus 4

Deze casus betreft een jongere met sociale problemen. De jongere loopt vast op sociale situaties op school en thuis. De leerling is om die reden (via de mentor/zorgcoördinator) terecht gekomen bij de hulpverlener van Timon. Deze heeft gesprekken gevoerd met de ouder(s) en de jongere, en met de jongere over afspraken in huis. De hulpverlener heeft met de jongere sociale situaties doorgelopen en besproken hoe hiermee om te gaan. De casus kon ook opgepakt worden door de jeugd ggz, maar dat vond de school (en ouders) een brug te ver. De hulpverlening van Timon heeft opgeleverd dat de jongen meer vrienden kreeg (zijn sociale

contacten verbeterden), en ouders wat milder werden (zij accepteerden dat hun zoon bepaald gedrag vertoonde).

Bij afronding van de casus heeft de hulpverlener van Timon tips aan een docent van de jongen gegeven over hoe hij/zij de leerstof inzichtelijk kan maken voor deze jongere.

Casus 5

Dit betreft een casus waarin geen betrokkenheid is geweest van een hulpverlener van Timon. Het gaat om een leerling die niet op school verscheen. Er was sprake van geweld in de school en de leerling was weinig gemotiveerd (afwachtende houding). Haar moeder hing verschillende oorzaken aan haar gedrag. Het meisje is via een medisch traject (ziekenhuis) bij een andere school terecht gekomen, waar zij nu onderwijs volgt. De school was er niet van op de hoogte dat de leerling hulp kreeg vanuit het ziekenhuis. Zij hebben wel pogingen gedaan om naar een andere school te zoeken voor deze leerling, maar dat is lastig voor de school. In dit soort zaken heeft Leerplicht een grote rol.

Casus 6

Het gaat om een jongere die drugs gebruikt, en zelf gemotiveerd is om te stoppen. De jongere geeft aan dat hij/zij hulp wil bij het stoppen met blowen en nieuwe vriendschappen wil aangaan om dit ook vol te kunnen houden, met steun van de ouder(s). In dat geval komt een jongere bij de hulpverlener van Timon terecht. De hulpverlener van Timon heeft een aantal gesprekken gevoerd met de jongere, maar de meeste gesprekken vonden plaats met de ouder en de jongere samen. Zij heeft de jongere vooral bemoedigd in zijn/haar motivatie om te stoppen met blowen, en heeft psycho-educatie geboden over drugsgebruik. Ook heeft de hulpverlener samen met de jongere gekeken naar zijn/haar netwerk en welke nieuwe vriendschappen ontwikkeld konden worden, zodat de jongere niet meer in aanraking met drugs zou komen. Dit is gelukt, waardoor er meer ruimte voor de jongere kwam om schoolwerk te doen.

Op het moment dat het drugsgebruik centraal staat en de jongere niet gemotiveerd was om te stoppen, dan was deze niet bij Timon maar bij Victas terecht gekomen. In de situatie zonder de pilots had de schoolmaatschappelijk werker de casus eerst besproken met de zorgcoördinator. Zij zouden dan het besluit hebben genomen om de jongere door te verwijzen naar Victas. De schoolmaatschappelijk werker zou dan met de

jongere en ouders in gesprek gaan (motiverende gesprekken), en hen in contact brengen met Victas.

Casus 7

De jongere geeft bij de mentor/mentrix aan dat hij/zij hulp wil bij het verwerken van het verleden. Via de zorgcoördinator wordt dit bij de hulpverlener van Timon aangekaart. Er volgen een aantal gesprekken tussen de hulpverlener van Timon en de jongere. Ook heeft de hulpverlener gesprekken met de ouder hoe hij/zij de jongere kan steunen. Daarnaast bekijkt de hulpverlener samen met de jongere zijn/haar gedrag op school, zijn/haar cijfers en wat hij/zij wil bereiken. De hulpverlener van Timon heeft contact en overleg met docenten van de leerling, onder meer over hoe zij de jongere kunnen benaderen. De begeleiding vanuit Timon heeft vier maanden geduurd.

Casus 8

De zorgcoördinator van de school komt in contact met een meisje (14 jaar), die zelf aangeeft dat zij problemen heeft. Het meisje is vroeger misbruikt, heeft een complexe relatie met zowel haar vader als moeder en kampt met een alcoholprobleem. Het meisje is uitgenodigd voor een gesprek, en is al bekend bij de zorgcoördinator van de school. Zij valt op vanwege haar gedrag: zij gaat veel discussies aan met leerkrachten en medeleerlingen, is onrustig en heeft veel verwijderingen op haar naam staan. Nog voordat de zomervakantie start, neemt de zorgcoördinator contact op met Bureau Jeugdzorg om een zorgmelding te doen. De zorgcoördinator voelt zich genoodzaakt in actie te komen. Het meisje heeft op dat moment hulp nodig, zeker wanneer moeder in paniek opbelt dat haar dochter is weggelopen. Bureau Jeugdzorg meldt dat zij het dossier van het meisje gaan analyseren, evenals een aanbieder voor geestelijke gezondheidszorg.

Bureau Jeugdzorg gaat in gesprek met moeder. Moeder heeft zelf aangegeven dat zij de problemen van haar dochter niet aankan. Zij hebben beiden hulp nodig. Vanwege de trauma's die het meisje rondom seksueel misbruik heeft, concludeert Bureau Jeugdzorg dat het meisje een EMDR therapie nodig heeft. Zij kan voor dit probleem bij een instantie terecht, en voor haar andere problemen bij een andere instantie. Er zit echter weinig beweging in een aanbod van zorg, dat veelal niet lokaal georganiseerd kan worden.

De zorgcoördinator heeft de casus ook ingebracht tijdens het wekelijks overleg dat zij met de hulpverleners van Timon heeft. Op basis daarvan besluit de hulpverlener van Timon op een laagdrempelige manier contact te maken met het meisje en haar moeder. Zij voert een luchtig gesprek met hen, en kan tijdens het gesprek de communicatie tussen moeder en dochter analyseren. De hulpverlener heeft één tot twee keer in de week contact met het meisje. Zij zoekt het meisje in haar eigen omgeving op, buiten de muren van de school. De hulpverlener heeft bij Bureau Jeugdzorg aangegeven dat voor de trauma's rondom seksueel misbruik er een ggz aanbieder gezocht dient te worden, aangezien dat niet tot haar specialisme behoort. Zij heeft de gedragswetenschapper van de eigen hulpverleningsinstantie gevraagd om rondom deze problematiek met haar mee te denken. De hulpverlener van Timon neemt de tijd en ruimte om het meisje te spreken, en om de vragen die zij heeft verder uit te diepen. Uit de gesprekken met het meisje blijkt dat zij zich in haar basisbehoeften bedreigd voelt. Dat maakt dat zij niet lekker in haar vel zit, met medeleerlingen in discussie gaat en hen treitert, en zij in alcoholgebruik vlucht. De hulpverlener van Timon zet het meisje aan haar zorgen met haar moeder te delen. Moeder reageert daar positief op, en dat klaart de lucht in hun relatie.

Waar de zorgcoördinator zes tot acht weken moet wachten op een passend aanbod van zorg vanuit Bureau Jeugdzorg, kan de hulpverlener van Timon dezelfde week nog aan de slag. Zij neemt de tijd en ruimte om de jongere te spreken, en op zoek te gaan naar 'de vraag achter de vraag'. In het contact met het meisje heeft de hulpverlener niet de negatieve lading die Bureau Jeugdzorg bij het meisje heeft. Kern van deze contacten is dat het meisje door de hulpverlener in haar kracht is gezet. Dat kon gerealiseerd worden vanuit een laagdrempelig contact tussen de hulpverlener en het meisje. Daarnaast vindt hulpverlening plaats in de omgeving van de jongere, en niet op school. Hierdoor kan de school zich met haar kerntaken blijven bezighouden: het bieden van onderwijs.

In de referentiesituatie - zonder de pilots - hadden de problemen van het meisje zeer waarschijnlijk aangehouden. Het onrustige gedrag van het meisje op school zou aanhouden, evenals haar alcoholmisbruik. De zorgcoördinator verwacht dat zij dan een huilende moeder aan de telefoon had bij moeten staan. Zonder de aanpak van de Timon hulpverlener zou een EMDR traject doorlopen zijn. Daarmee zou het meisje geholpen zijn met haar trauma's, maar is de verwachting dat zij nog met haar alcoholprobleem zou kampen. Wanneer haar geen passende hulp wordt aangeboden, zou zij waarschijnlijk uit huis en wellicht ook van school gegaan zijn. Met de huidige (vraaggerichte) inzet zijn de problemen snel opgepakt en kan het meisje onderwijs blijven volgen op haar niveau.

Casus 9

Doorstart biedt tijdelijke opvang voor leerlingen met gedragsproblemen, die tijdelijk niet te handhaven zijn op de eigen school. Er is bij de leerlingen vaak sprake van meerdere problemen. Doorstart schakelt daarom tweedelijns hulp in om het gezin ondersteuning te bieden. De reboundvoorziening richt zich zelf op 'het schoolse': onderwijs en gedragsbeïnvloeding, met als doel dat de leerling zo snel mogelijk terugkeert in het reguliere onderwijs. Doorstart heeft nu met de pilots (specifiek met betrokkenheid van een hulpverlener van Timon) een extra mogelijkheid voor hulp. In de oude situatie duurde het hele traject om deze hulp in te zetten snel twee maanden: daar had Doorstart dan niets meer aan, omdat Doorstart maximaal 16 weken hulp biedt. De hulpverlener van Timon biedt de leerling van Doorstart (en zijn/haar gezin) een MDFT traject. Ten opzichte van het schoolmaatschappelijk werk kan de hulpverlener van Timon meer gezinsbegeleiding bieden, zo geven de betrokkenen aan.

Onderstaand voorbeeld is een uitzonderlijk geval waarin orthopedagoog van Doorstart zich genoodzaakt voelde de regie te nemen over de hele casus. Normaal gesproken heeft het voor haar niet zoveel zin om de regie te pakken, omdat betrokkenen van Doorstart maar kort betrokken zijn. Zolang leerlingen bij Doorstart zitten, houdt de orthopedagoog hen wel in de gaten, maar de hulpverlener van Timon is bijvoorbeeld langer betrokken. Een leerling blijft de verantwoordelijkheid van de eigen school. De zorgcoördinator van de school is dan ook aanwezig bij de intake en evaluatie.

In een enkel geval is het noodzakelijk dat iemand de regie neemt voor de hele casus, en de gehele zorg coördineert. Zo noemen de betrokkenen een casus waarin een jongen (van middelbare scholleeftijd) gedragsmatig en psychisch in de war was en waar de orthopedagoog van Doorstart - uit nood - de regie heeft genomen. Dat is voor de orthopedagoog uitzonderlijk. In deze casus betrof het ook schoolproblematiek, maar dat leek niet de oorzaak, waardoor het aanpakken daarvan niet afdoende leek en bleek. In de betreffende casus ging het om een jongen met psychische problematiek. Het gezin wenste geen hulp, dus de hulpverlener van Timon en de schoolmaatschappelijk werker konden geen hulp bieden. De jongen zat thuis en kwam niet naar school. Dit soort zaken behoren meer bij een tweedelijns GGZ organisatie. Deze hulporganisatie was ook betrokken bij de casus, als gezinsbegeleider.

De jongen moest echter eerst onderzocht worden, waardoor ook bij de tweedelijnsorganisatie nog geen plan vaststond. Zij hebben in deze casus goed meegedacht, maar zij hebben niet de regie genomen. Betrokkenen van Doorstart waren in deze casus zoekende naar hoe zij hier mee om konden gaan.

Zij hebben - in overleg met Timon en het schoolmaatschappelijk werk - destijds twee keer een zorgoverleg vanuit de school georganiseerd (waarin de school de regie heeft genomen), waar betrokken vanuit school, thuis, zorg en buurt aanwezig waren. De school was op dat moment van mening dat de tweedelijns GGZ organisatie (als grootste zorgaanbieder op dat moment) die taak op zich had moeten nemen. De schoolmaatschappelijk werker heeft een plan met de jongen gemaakt om weer naar school te gaan, en samen met de orthopedagoog heeft hij een zorgmelding gedaan.

Colofon

Opdrachtgever	Timon
Auteurs	Dr. F. de Meere Vita Los, Msc
Omslag: Uitgave	Ontwerppartners, Breda Verwey-Jonker Instituut Kromme Nieuwegracht 6 3512 HG Utrecht T (030) 230 07 99 E secr@verwey-jonker.nl I www.verwey-jonker.nl

De publicatie kan gedownload en/of besteld worden via onze website:
<http://www.verwey-jonker.nl>.

ISBN 978-90-5830-667-8

© Verwey-Jonker Instituut, Utrecht 2015.

Het auteursrecht van deze publicatie berust bij het Verwey-Jonker Instituut.

Gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan, mits daarbij de bron wordt vermeld.

The copyright of this publication rests with the Verwey-Jonker Institute.

Partial reproduction of the text is allowed, on condition that the source is mentioned.

De Utrechtse pilots onderwijs-zorg arrangementen bieden kinderen, bij wie op school blijkt dat ze hulp nodig hebben, laagdrempelige ondersteuning uit de tweedelijns jeugdzorg.

De pilots zijn in 2013 van start gegaan in de provincie Utrecht, regio Lekstroom, Zeist en de gemeente De Ronde Venen.

Het streven is om de samenwerking tussen jeugdzorg, het Centrum voor Jeugd en Gezin en het voortgezet onderwijs te verbeteren. In dit rapport valt te lezen dat er, ten opzichte van de oude situatie, grote voordelen te halen zijn op het gebied van effectiviteit. Er is wellicht meer mogelijk door de grenzen op te zoeken van de mogelijkheden die de eigen netwerken van jongeren bieden.

Het onderwijs-zorg arrangement heeft geen regierol voor gezinnen waar een veelvoud aan problematieken speelt en zal daardoor de samenwerking lokaal moeten borgen.

